

פניני הפרשה

גליון
מורחב

פרשת צו – חג הפסח
יד ניסן תשפ"ה

לקט עובדות והנהגות מגדולי ישראל זיע"א

מִן הַחֹמֶת צִוִּי לֵאמֹר הִיא הִיא קוֹרָא אֶת הַהֶגְדָּה בְּקוֹל חוֹצֵב לְהַבֹּת אֶשׁ, עַד שֶׁהִיא קוֹלָה נִשְׁמָע לְמַרְחֹק בְּקִרְיַת חוּצוֹת. [שֶׁהַמִּצְוָה קְרוּיָה לְחֵם עוֹנִי, שְׁעוֹנִים עָלָיו דְּבָרִים רַבִּים, וְעִנְיָהּ הִיא בְּקוֹל רֶם (כְּדָא' בְּרִש"י דְּבָרִים כו,ה). (הַגְּדָת חֹת"ס עמ' 62)]

*

הָאֲמָרִי חַיִּים מוֹיִזְנִיץ צִוִּי לֵאמֹר הִיא נֹהֵג לְסוּעַ מִיָּדֵי שְׁנֵה קוֹדֵם חֵג הַפֶּסַח לְאַתְרָא קְדִישָׁא מִירוֹן, לְהַפִּיל תַּחֲנִיתוֹ לִפְנֵי הַקַּב"ה שִׁיזְכֶּה לְקִיָּים מִצְוֹת אֲכִילַת מִצָּה בְּדַעַת וּבִכּוּנָהּ רְאוּיָה.

*

הָרַח"ק רַבִּי מִרְדְּכַי מְנַדְּבֹרְנָה צִוִּי לֵאמֹר פֶּעַם לְאַחַד מִמְּקוֹרְבָיו לְאַחַר לֵיל הַסֹּדֶר: "אֲכַלְנוּ כֹּזֵית מִצָּה, וְעַם הַמוֹחַ הֵינּוּ בְּקִדְשֵׁי קִדְשִׁים שֶׁל מַעֲלָה, כְּמוֹש"כ בְּתוֹרָה (וִיקְרָא ו,ט) 'מִצּוֹת תֹּאכַל בְּמִקּוֹם קֹדֶשׁ'..." (בָּאֵר יַעֲקֹב, נְדִבְרֹנָה, וִיקְרָא עמ' קצו)

*

מִן הַחֹמֶת צִוִּי לֵאמֹר שָׂכָר בַּחֲוָרִים שְׁבִדְקוֹ חֶסֶד בְּזִכּוּכִית מִגְּדֻלַּת מִתּוֹלְעִים, וּמִלְּבַד הַחֶסֶד לְמַרְוֹר וְהִירְקוֹת הַמְּנוּיִים לְסִימָן טוֹב בְּלֵיל רֵאשׁ הַשָּׁנָה, לֹא בָא יִרְק לְפָנָיו מִחֶשֶׁשׁ תּוֹלְעִים. (הַגְּדָת חֹת"ס עמ' 216)

*

סַח הַגָּאוֹן רַבִּי חֲנוּךְ דֵּב פֶּאֶדְוָא צִוִּי לֵאמֹר שֶׁשֶּׁמֶע מִזֶּקֶן אֶחָד, שֶׁשֶּׁמֶע מִמֶּנּוּ הַמִּכְתָּב סוֹפֵר צִוִּי לֵאמֹר שֶׁפֶּעַם כְּשֶׁהִיא סִמּוֹךְ עַל שְׁלַחן אֲבִיו מִן הַחֶתֶם סוֹפֵר צִוִּי לֵאמֹר, נִתֵּן לוֹ רִבִּינוּ אֶת מִנַּת חֶלְקוֹ בְּאַפִּיקוֹמָן, וְטַעַם בּוֹ טַעַם בֶּשֶׂר צִלִּי, כְּבֶשֶׂר הַפֶּסַח מִמֶּשׁ! (הַגְּדָת חֹת"ס עמ' 223) וְסִיפֵר הָרֵב מִגְּלָאֲנָטָא צִוִּי לֵאמֹר, שֶׁכְּשֶׁאֲחֹז מִן הַחֹת"ס צִוִּי לֵאמֹר אֲפִיקוֹמָן, הִיא מִהֶפְכּוּ בְּמַהֲרֹת מִיד לִיד כְּמִי שֶׁאֲחֹז גַּחֲלַת לֹחֶשֶׁת, כִּי הָרָגִישׁ בּוֹ חוֹם צִלִּי קֶרֶבֶן הַפֶּסַח! (שם) וְכֵן מוֹבָא, שֶׁתִּלְמִידִים שֶׁל כְּמָה צִדִּיקִים הֵעִידוּ, שֶׁבַעֲת שְׂרָבוּתֵיהֶם אֲכָלוּ אֶת הָאֲפִיקוֹמָן, הִיא שׁוֹמֵן נוֹטֵף מִשְׁפָּתוֹתֵיהֶם! (בָּאֵר יַעֲקֹב, נְדִבְרֹנָה, וִיקְרָא, עמ' קצא)

*

לִפְנֵי אֲכִילַת מִצָּה הִיא הַחֲפִיץ חַיִּים צִוִּי לֵאמֹר, וּבְנִיעִימָה שֶׁל תְּהַלְהִבוֹת לֹהֶטֶת וּדְבִיקוֹת עֲמוּקָה הִיא אוֹמֵר בְּפָנָיו בְּנֵי הַבֵּית: "הֵנֵנוּ מִתְּעַדִּים לְקִיָּים מִצְוֹת אֲכִילַת מִצָּה לְכָבוֹד ה', כְּכַתּוּב בְּתוֹרָה". (ח"ח חַיִּי וּפּוֹעֵלוֹ, ח"ג עמ' תתקל)

*

נִהְגוּ לְעַטֵּר אֶת שְׁלַחן הַסֹּדֶר בְּכֻלִּים נְאִים כְּבָנֵי מַלְכִּים. אוֹלָם הַגָּאוֹן רַבִּי הֶלֶל מִקּוֹלִמְיָא צִוִּי לֵאמֹר, תִּלְמִיד הַחֹת"ס, הִיא מַעְטֵר אֶת שְׁלַחן הַסֹּדֶר בְּסִפְרָיו שֶׁחִיבֵר וְעִדְיָן הֵיוּ בְּכַתֵּב יָד, וְהִנֵּחָם בְּמִרְכּוֹ הַשְּׁלַחן. לְתַמְיַהֵת בְּנֵי הַבֵּית הַשֵּׁיב הָרֵב: " הָרִי דוֹד הַמֶּלֶךְ אִמֵּר 'טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ מֵאֲלָפֵי זָהָב וְכֶסֶף', וְא"כ אֵין כְּלָים נְאִים יוֹתֵר מִחִבּוּרִים אֵלוֹ, שִׁישׁ בֵּהֶם חִידוּשֵׁי תוֹרָה..." (ע"פ מוֹעֲדִים טִיש)

*

לְאַחַר סִיּוּם ה'סֹדֶר' הִיא מִן הַחֹת"ס לּוֹמֵד עִם תִּלְמִידָיו שִׁיר הַשִּׁירִים עִם פִּירוּשׁ רִש"י. (מִנְהַגֵּי רְבוּתֵינוּ וְהִלְכוּתֵיהֶם)

פנינים לפסח

נְקוּדַת אֹדֶר מִמֶּרְן הַחֹת"ס בְּעִנְיַן אֲכִילַת מִצָּה, וז"ל:

"מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל אֲכִילַת מִצָּה מְשׁוּמֶרֶת בְּלֵיל פֶּסַח, הִיא יַחֲדָה נִשְׁאֶרֶת לָנוּ מִכָּל מִצְוֹת אֲכִילָה שֶׁבְּכָל הַתּוֹרָה. אֵין לָנוּ לֹא קֶרֶבֶן פֶּסַח וְלֹא קִדְשִׁים, לֹא תְרוּמָה וְלֹא מַעֲשֵׂר שְׁנִי, רַק מִצְוָה אֶחָד מִשְׁנֵה לְשֵׁנָה וְאִם גַּם הִיא לֹא תַעֲלֶה בִּידְיָנוּ בְּשִׁלְמוֹת, הֵיטֵב בְּעִנְיַן ה' חֲלִילָה!"... (שׁוֹת חֹת"ס, חו"מ קצו) (צ"ע מִמִּצְוֹת עוֹנֵג שֶׁבֶת לְשִׁטּוֹת שֶׁהִיא דָּאֵר, ע"י ס' רַמֵּב).

'וְהִיא שְׁעִמְדָה לְאַכּוּתֵינוּ וְלָנוּ'

וְהִיא ר"ו-סְדְרֵי מִשְׁנֵה, ה-חֲמוּשֵׁי תּוֹרָה, י-הַדְּבָרוֹת, א-אֶחָד [הַשִּׁי"ת שֶׁהוּא יַחֲדָה], שֶׁרֶק בּוֹכּוֹת לִימּוּד הַתּוֹרָה וְשִׁמְרִית הַמִּצְוֹת, נִיֻּצְלוּ וְשִׁרְדוּ עִם יִשְׂרָאֵל בְּמִשְׁךְ כָּל הַדּוֹרוֹת. וְגַם הִיא זֹאת שְׁעוּמַת לָנוּ. (אֲבִרְבָּאֵל)

"שֶׁלֹּא אֶחָד בְּלִבְדָּ עֵמֵד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ"

מִבָּאֵר בַּעַל 'הַלִּיקוּטֵי יְהוּדָה': שֶׁלֹּא אֶחָד - בְּגַלְל שֶׁאֵין אֲנוּ מֵאוֹחָדִים יַחֲדָיו, בְּלִבְדָּ - דְּבַר זֶה בְּלִבְדָּ, עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ - עֲלוּל לְהַמִּיט כְּלִיָּה.

"לְשֵׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם"

בְּסִיּוּם הַהֶגְדָּה נֹהֲגִים לּוֹמַר: "לְשֵׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה". הַטַּעַם: פְּעַמִּים בְּשֵׁנָה אוֹמְרִים: "לְשֵׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם", בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּיפּוּרִים וּבְלֵיל פֶּסַח, לְפִי שְׁנַחֲלֹק ר' אֲלִיעֶזֶר ור' יְהוֹשֻׁעַ הָאֵם בְּתַשְׁרֵי עֵתִידִים יִשְׂרָאֵל לְהַגָּאֵל אוּ בְּנִסָּן (ר"ה יָא, א), וְאֲנוּ הַמִּצְפִּים לְגִאּוּלָּה יוֹצֵאִים יָדֵי חוּבַת שְׁנִיָּהם בְּאִמְרִית "לְשֵׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם" בְּתַשְׁרֵי וּבְנִסָּן (יִשְׁמַח מִשָּׁה; אוֹצֵר כָּל מִנְהַגֵּי יִשְׂרָאֵל עֲמוּד 146).

אֵין מְבַרְכִים קוֹדֵם אִמְרִית הַהֶגְדָּה

הַחֹת"ס שׁוֹאֵל מִדּוּעַ מְבַרְכִים עַל הַהֶגְדָּה רַק אַחֵר אִמְרִית הַהֶגְדָּה וְלֹא לִפְנֵיהָ? וְתִירֵץ שֶׁהוּאִיל וּבְכָל דּוֹר וְדוֹר חַיִּיב אָדָם לְרַאוֹת אֶת עֲצָמוֹ כְּאִילוֹ הוּא יֵצֵא עֵתָה וּלְפִי זֶה בְּתַחֲלִיל הַהֶגְדָּה אֲנוּ עִדְיָן כְּגוּיִם שֶׁלֹּא שִׁיךְ בֵּהֶם בְּרַכָּה, וְכֶשֶׁם שֶׁגֵּר שֶׁמְבַרֵךְ עַל הַטְּבִילָה רַק אַחֵר שְׁטַבֵּל.

הַטַּעַם שֶׁלֹּא מוֹפִיעַ שְׁמוֹ שֶׁל מִשָּׁה בְּהֶגְדָּה

מִדּוּעַ בְּכָל הַהֶגְדָּה לֹא מוֹפִיעַ שְׁמוֹ שֶׁל מִשָּׁה רַבְּנוּ [אֲמֵנָם מוֹבָא הַפֶּסוּק "וּבְמִשָּׁה עֲבָדוּ", אֲבָל אֵין זֶה חֶלֶק מִעֲצֵם סְפּוֹר הַהֶגְדָּה]? בָּאֵר הָאֲדַמְו"ר מְבַעֲלוֹ צִוִּי לֵאמֹר: הָרִי מִי הִיא הָרֵאשׁוֹן שֶׁסֹּפֵר אֶת הַהֶגְדָּה שֶׁל פֶּסַח? מִשָּׁה רַבְּנוּ עֲצָמוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּסְפֹּר מִשָּׁה לִיתְרוֹ אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְפָרְעֹה וּלְמִצְרַיִם" (שְׁמוֹת יח, ח), וְהוּא בּוֹדֵא לֹא סֹפֵר דְּבָרִים עַל עֲצָמוֹ שֶׁהִיא הִיא עֵנוֹ, לָכֵן שְׁמוֹ אֵינוֹ מוֹפִיעַ בְּכָל מַהֲלֶךְ סְפּוֹר הִיצִיָּאָה מִמִּצְרַיִם.

חֲשֹׁבֵן נִפְלָא עַל כְּמוֹת קֶרְבָּנוֹת הַפֶּסַח שֶׁהוֹקֵרְבוּ בְּבִיהֶמ"ק

בְּמִס' פֶּסַחִים (סד): אֲמִיר' "פֶּעַם אֶחָד בִּיקֵּשׁ אֲגָרִיפַס הַמֶּלֶךְ לִיתֵן עֵינָיו בְּאוֹכְלוֹסֵי יִשְׂרָאֵל (לְדַעַת מִנְיַן בְּנֵי)" אֲמִיר לִיה לִכָּה ג'ת' עֵינִיךְ בְּפִסְחִים' [מִנָּה אוֹתָם לְפִי מִסְפֵּר קֶרְבָּנוֹת הַפֶּסַח] נָטַל כּוֹלִיא [כְּלִיָּה] מִכָּל אֶחָד וְנִמְצָאוּ שֵׁם שִׁשִּׁים רִיבּוֹא זֹוגֵי כְלִיּוֹת, [שֶׁהֵם] כְּפִלִּים כִּיּוֹצֵאֵי מִצְרַיִם [וְזֶה-] חוּץ מִטְּמָא וְשֶׁהִיא בְּדֶרֶךְ רְחוּקָה, [וְלֹא זֶה בְּלִבְדָּ, אֲלֵא-] וְאֵין לָךְ כָּל פֶּסַח וּפֶסַח שֶׁלֹּא נִימְנוּ עָלָיו יוֹתֵר מִעֲשֵׂרֵה בְּנֵי אָדָם" ע"כ. לְפִי הַחִיּוּשׁ, מִסְפָּרָם שֶׁל בְּנֵי יוֹצֵא 'לְפָחוֹת' 12 מִלִּיּוֹן אִישׁ! וּמִבּוֹאֵר שֶׁם (סד). שֶׁשֶּׁחֲטוּ אֶת הַפֶּסַח בְּג' כְּתוֹת, כָּל קְבוּצָה בְּתוֹרָה נִכְנָסָה לְעוֹרָה וְשֶׁחֲטוּ פִּסְחֵיהֶם, וְכִשְׁחִימוּ יֵצֵאוּ, וְנִכְנָסָה הַכֶּת הַשְּׁנִיָּה, וְכֵן הִלָּאָה, נִמְצָא בְּכָל כֶּת כ-4 מִלִּיּוֹן אִישׁ! וְהִנֵּה אֲמָרוּ שֶׁם שְׁכָל כֶּת הֵייתָ קוֹרָאָה אֶת הַהֶלֶל בְּשַׁעֲה שֶׁהַכֹּהֲנִים שֶׁחֲטוּ אֶת פִּסְחֵיהֶם, וְאִם סִימּוֹ וְהַכֹּהֲנִים טֶרֶם סִימּוּ אֶת הַשְּׁחִיטָה, הֵיוּ קוֹרִין פֶּעַם שְׁנִיָּה, וּפֶעַם שְׁלִישִׁית, וְכו', וּמוֹסִיפָה הַמִּשְׁנָה "אֵע"פ שֶׁלֹּא שִׁילְשׁוּ מִימֵיהֶם", הֵינּוּ שֶׁמַּעֲוֹלָם לֹא אִירַע שֶׁהוֹצֵרְכוּ אֶחָת הַכִּיתוֹת לְקִרְוָא פֶּעַם ג', "לְפִי שֶׁהָיוּ שֵׁם כֹּהֲנִים מְרֻבִּים וְזִרְזִין בְּמִלְאָכָתָן" (רש"י). הָרִי נִתְבָּאֵר שֶׁבְּכָל כֶּת הֵיוּ 4 מִלִּיּוֹן אִישׁ, וְכַעֲשֵׂרָה אֲנָשִׁים עַל כָּל קֶרֶבֶן, (כְּדִנְתָּבָאֵר בְּגִמ' דְּלַעֲלִי) נִמְצָא שֶׁהָיוּ כ-400,000 קֶרְבָּנוֹת פֶּסַח לְכָל כֶּת, וּבְשַׁעֲה קֵלָה, טֶרֶם הִסְפִּיקוּ הַכֶּת לְהִגִּיעַ לְפֶעַם שְׁלִישִׁית בְּהֶלֶל, כְּבִר סִימּוֹ הַכֹּהֲנִים מִלְּאָכָתָן. כּוֹז וְזִירוֹת!

טעמים נפלאים במצוות ומנהגי ליל הסדר

ארבע כוסות

במהלך אמירת ההגדה בליל הסדר שותים ארבע כוסות של יין (פסחים צט, ב).

הטעם: כנגד ארבע לשונות של גאולה האמורות בגאולת מצרים (שמות ו, 1 - ו, 2): "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, והצלתי אתכם מעבודתם, וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים, ולקחתי אתכם לי לעם" ¹ (ירושלמי פסחים פ"ה ה"א).

טעם נוסף: כנגד ארבע פעמים כוס שנזכרו אצל פרעה בפרשת שר המשקים (בראשית מ, יא - יג): "וכוס פרעה בידו", "ואשחט אותם אל כוס פרעה", "ואתן את הכוס על כף פרעה", "ונתת כוס פרעה בידו" - שעניינם היה סיבה לגאולת מצרים ² (ירוש' שם).

טעם נוסף: כנגד ארבע גזירות שגזר פרעה על ישראל: א. "וימררו את חייהם (שמות א, יד); ב. "אם בן הוא והמיתן אותו" (שם שם, טז); ג. "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" (שם שם, כב); ד. "תבן אין ניתן לעבדיך ולבנים אומרים לנו עשו" (שם ה, טו). כנגד ארבע גזירות אלו נאמרו ארבע לשונות של גאולה, וכנגדן תיקנו חכמים לשתות ארבע כוסות בליל פסח (שמו"ר ו, כו).

טעם נוסף: כנגד ארבע מלכויות ששיעבדו את ישראל: כשדים, מדי, יון ואדום ³ (ירושלמי שם).

טעם נוסף: כנגד ארבע כוסות של פורענות שעתיד הקדוש ברוך הוא להשקות את אומות העולם ⁴, וכנגדן עתיד הקדוש ברוך הוא להשקות את ישראל ארבע כוסות של ישועות ונחמות ⁵ (ירושלמי שם).

טעם נוסף: כנגד ארבעה שצריכים להודות, ואלו הם: יורדי הים, הולכי מדבריות, יוצא מבית האסורים וחולה שנתרפא. כל אלו היו ביוצאי מצרים, שירדו בים סוף, והלכו במדבר, וביציאת מצרים יצאו מבית האסורים, ובמתן תורה נתרפאו כל החולים, ועל ארבעה דברים אלו אנו מודים על ידי שתיית ארבע כוסות (הגר"א).

טעם נוסף: כנגד ארבע אותיות של שם הוי - ה ⁶ (מדרש תלפיות עמוד קלג).

טעם נוסף: כנגד ד עולמות: עוה"ז, ימות המשיח, תחיית המתים ועולם הבא (הגר"א). טעם נוסף: כנגד ארבע אמהות. וכן מצינו שנמשלו הנשים לגפן, שנאמר (תהילים

1 בארבע לשונות של גאולה אלו טמונים ארבעה סוגי גאולה: בלשון "והוצאתי" מבואר שיוציא הקדוש ברוך הוא את ישראל מתחת סבלות מצרים, כלומר שיקל מעליהם עבודתם, אבל אין במשמעותו שחרור גמור מן העבודה, ולכן נאמר "והצלתי", כלומר שהקב"ה יצילם שלא יעבדו כלל. ברם, עדיין ישראל היו נתונים תחת יד פרעה והיו משועבדים לו, ועל זה נאמר: "וגאלתי". ואף לאחר הגאולה ממצרים עדיין לא נחשבו ישראל לעם, וחסרה להם ההתקבצות אל ה', ועל זה נאמר: "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים".

2 הקשר שבין פרשת שר המשקים לגאולת ישראל מתפרש באופנים שונים, וכדלהלן: א. בחלומם של שר המשקים נתבשר יוסף על הגאולה, כפי שדרשו חז"ל (חולין צב, א): "והנה גפן לפני" - אלו ישראל, וכן הוא אומר: 'גפן ממצרים תסיע' (**פני משה שם**). ב. על ידי חלומם של שר המשקים באה הגאולה ליוסף (**ארחות חיים**).

3 ארבע כוסות רומזות לבטחון ישראל בה', וכשם שגאלנו ה' משיעבוד מצרים, כן יגאלנו מהגלות הרביעית, היא גלות אדום (**בני יששכר ניסן מאמר ד דרוש ג בשם יפה תואר**).

4 כמו שנאמר: "כי כה אמר ה' אלוקי ישראל אלי, קח את כוס היין החימה הזאת מידי והשקיתה אותו את כל הגויים אשר אנוכי שולח אותך אליהם" (ירמיה כה, טו); "כוס זהב בבל ביד ה'..." (שם נא, יז); "כי כוס ביד ה'" (תהילים עה, ט); "מיטר על רשעים פחים אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם" (שם יא, 1).

5 ארבע כוסות של ישועות ונחמות נמנו בירושלמי שם: ה' מנת חלקי וכוסי" (**תהלים טז, ה**); "דשנת בשמן ראשי כוסי רויה" (שם כג, ה); "כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא" (שם קט, יג), "כוס ישועות נאמר, ולא כוס ישועה, הרי כאן שתיים". וכן מצינו ארבע לשונות של גאולה לעתיד לבוא: "והוצאתים מן העמים, וקבצתים מן הארצות, והביאותים אל אדמתם, ורעיתים אל ערי ישראל" (**יחזקאל לד, יג**).

6 מטעם זה אין להוסיף על ארבע כוסות ואין להפסיק בדברים בטלים ביניהן (**מטה משה**).

7 כוס ראשונה של קידוש שעליה אומרים: "אשר בחר בנו... וקדשנו במצוותיו" היא כנגד שרה שגיירה את הנשים. כוס שניה שעליה מספרים על אודות לבן היא כנגד רבקה שנתעלתה ממשפחת עובדי ע"ז ונכנסה לביתו של יצחק. כוס שלישית שעליה מברכים ברכת הון היא כנגד רחל, שבנה יוסף זן את כל ארץ מצרים. כוס רביעית שעליה אומרים את ההלל היא כנגד לאה שאמרה: "הפעם אודה את ה'" (**ברכת חיים בשם השל"ה**).

קכח, ג): "אשתך כגפן פוריה", ובזכות האמהות נגאלו ישראל ממצרים, כפי שדרשו חז"ל על הפסוק (שהש"ר ב, כב): "מציץ מן החרכים" - זו זכות אמהות ⁷ (גבוותה).

טעם נוסף: כנגד ארבעה שיעבודים ששיעבדו מצרים את ישראל, וביציאתם ממצרים נגאלו מהם: א. עינו את נפשם, ששיקעום בתוך מ"ט שערי טומאה; ב. השפילו את ערכם וביזו את כבודם, בזה שקראו עבדים; ג. חיסרו את ממונם; ד. עינו את גופם. וכנגד גאולתם של ישראל מארבעה שיעבודים תיקנו ארבע כוסות (בינה לעתים).

טעם נוסף: כנגד ארבעה דברים שבגללם נגאלו ישראל: א. שלא שינו את שמם; ב. שלא שינו את לשונם; ג. שלא דיברו לשון הרע; ד. שלא היו פרוצים בעריות. (ראה ויקר"ר לב, ה; שהש"ר ד, כד; ילקו"ש אמור תרנז). (ע"פ משך חכמה פרשת וארא).

טעם נוסף: כנגד ארבעה בנים שעליהם דיברה תורה: חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול (עפ"י סידור האר"י פנ"ח שער כא פ"ו).

כרפס

לאחר הקידוש בליל פסח אוכלים ירק טבול במשקה (פסחים קיד, ב).

הטעם: כדי לעשות היכר לתינוקות שישאלו, שהרי אין דרך בני אדם לאכול ירק קודם הסעודה (רש"י פסחים שם).

טעם נוסף: כדי לברך "בורא פרי האדמה" על הכרפס ולפטור את המרור מברכה; שאין לברך שתי ברכות על המרור, לפי שאין עושים מצוות חבילות חבילות (תוספות פסחים קטו, א ד"ה הדר בשם רבינו יוסף טוב עלם).

ועל טעם זה הקשו התוספות (שם), שהרי בגמרא מפורש הטעם משום היכר לתינוקות. ובגבורות ה' פרק ג תירץ, שהיכר לתינוקות אפשר בכל דבר, ותיקנו בירקות כדי לפטור את המרור מברכה.

טעם נוסף מצינו מדוע אין לברך שתי ברכות על המרור, לפי שהוא בא זכר ל"וימררו" ואינו ראוי שיברכו עליו שתי ברכות, כדרך שאמרו חז"ל שאין מחלקים את קריאת פרשת התוכחה לכמה אנשים, לפי שאמר הקדוש ברוך הוא: אינו בדין שיהיו בני מתקללים ואני מתברך. ולכן מעבירים מן המרור ברכה אחת ונותנים אותה על הכרפס (סדר ליל פסח עמוד סב).

טעם נוסף: אכילת ירק קודם הסעודה יש בה דרך חירות, שכן דרכו של עשיר לאכול ירק לפני הסעודה כדי לגרות את תאבונו (ב"ח סימן תעג ד"ה ולוקח).

טעם נוסף: הואיל וטרם הגיעה שעת הסעודה טועמים משהו, כדי שלא להשתהות משך כל זמן אמירת ההגדה ללא אכילה (שם).

טעם נוסף: כרפס - נוטריקון: ס' פרך, כלומר ס' ריבוא (600,000) עבדו עבודת פרך (מג"א סימן תעג ס"ק ד).

טעם נוסף: כרפס, שאותו מניחים כתרופה על המכה, רומז על כך שהיו אבותינו מוכים וזקוקים לתרופה (ארחות חיים אות כה).

טעם נוסף: כרפס דומה לתבן. זכר לשיעבודם של אבותינו במצרים בקוששם קש לתבן (רוקח סימן רפג; מהרי"ל הלכות הגדה).

טעם נוסף: כרפס נוטריקון כר-פס. רמז למכירת יוסף שבגללה ירדו אבותינו למצרים, שכן כר הוא מלשון מכירה (כדברי הגמרא בר"ה כו, א: "אמר רבי, כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה - כירה"), ופס רומז לכתונת פסים (הגדת בית אברהם בפירוש פאר אהרן).

טעם נוסף: מי שאוכל הרבה מרור, מעזי נעשות נפוחות וכתושות, ואכילת כרפס משמשת לו כרפואה. ולכן מקדימים אכילת הכרפס לאכילת המרור, כדי לרמוז שהקב"ה שולח רפואה קודם המכה. וכך גם היתה גאולתם של ישראל מוכנה עוד קודם ירידתם למצרים (ארחות חיים שם; רבינו מנחם חנוך פ"ח ה"ב).

טעם נוסף: כרפס בגימטריא שס"ה - בצירוף האותיות והתיבה. רמז לקבלת מצוות לא תעשה (מגיד מישרים פרשת צו).

מי מלח

טובלים את הכרפס במי מלח (ספר המנהגים; ב"י סימן תעג).

הטעם: כהני מצרים היו אסורים באכילת מלח, ולכן אנו טובלים את הכרפס במי מלח לרמוז שאין אנו משועבדים יותר לחוקי מצרים (ספר המנהגים).

טעם נוסף: לאחר שמלו ישראל את עצמם במצרים כדי לאכול את הפסח שנאמר בו (שמות יב, מח): "וכל ערל לא יאכל בו", היו צריכים גם לטבול (ראה פסחים צב, א), והלכו כל השישים ריבוא אל הנילוס לטבול, ומרוב העם הטובלים נעכרו המים. ולפי

שמים מלוחים נראים כמים עכורים, לכן טובלים את הכרפס במי מלח, לרמוז לטבילתם של ישראל קודם שאכלו את הפסח (טעמי המנהגים סימן תקכב).

טעם נוסף: המלח רומז ליסורים (כשם שהמלח מיטיב את הבשר, כך היסורים ממרקים עוונותיו של אדם - ברכות ה, א). ולכן טובלים את הכרפס במי מלח, שכן הכרפס אף הוא רומז ליסורים של עבודת פרך. לומר לך, שהיסורים מירקו את עוונותיהם של ישראל שיהיו ראויים לקבלת התורה שנמשלה למים (הגדת חודש האביב).

ג' מצות

נוהגים להניח בקערת ליל הסדר ג' מצות (רש"י ורשב"ם פסחים קטז, א).

הטעם: שתי מצות ללחם משנה כבכל שבת ויום טוב, ואחת כדי לבצע אותה לשתיים: חציה לאכילת מצה שצריכה להיות פרוסה - כדרכו של עני, וחציה השני לאפיקומן (שם). טעם נוסף: רמז לג' מיני חלות שנכנסים בהם לעבודה: חלה, רקיק ורבוכה, שכן את הפסח הראשון הקריבו הבכורות, ועבודה זו היתה להם עבודה ראשונה שנתחנכו בה (המנהיג סימן טט).

טעם נוסף: רמז לשלוש הסאים קמח סולת ששרה אמנו אפתה לאורחים באלוני מנרא, ואותו יום פסח היה (מעשה רוקח סימן נח בשם רב שרירא גאון).

טעם נוסף: זכר לג' הררי עולם: אברהם, יצחק ויעקב (המנהיג שם).

טעם נוסף: כנגד ג' כיתות שהפסח נשחט עליהם (הגדת בית אברהם בפירוש פאר אהרן עמוד יב). טעם נוסף: זכר לקרבן תודה שיש בו ג' מיני לחמים שבאים מן המצה, שכן יציאת מצרים היא כיציאה מבית האסורים, והיוצא מבית האסורים מביא קרבן תודה (המנהיג שם).

טעם נוסף: כנגד ג' מצות שאכלו ישראל: א. בציווי ה', שנאמר (במדבר ט, יא): "על מצות ומרורים יאכלוהו"; ב. כשיצאו ממצרים, שנאמר (שמות יב, טז): "וּיֹאֲפוּ אֶת הַבֶּצֶק... עֻגוֹת מִצּוֹת"; ג. בימי שעבודם במצרים, כפי שאומרים בהגדה: "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים" (הגדת בית אברהם שם).

טעם נוסף: ג' המצות הנקראות: כהן, לוי, ישראל, רומזות לאהרן (כהן) ומשה (לוי) שלוחי ה' במצרים, ולישראל שנגאלו (הספ"ע פקכ"ב).

כוס של אליהו

נוהגים למזוג כוס חמישית וקוראים לה כוסו של אליהו (חק יעקב סו"ס תפ; סידור היעב"ץ בראש סדר ההגדה שער השיר; חת"ס סימן י אות יב).

הטעם: לרמוז שאנו מאמינים בה' שיגאלנו במהרה וישלח לנו את אליהו שיבשרנו על גאולתנו, כשם שגאלנו ה' ממצרים (שם).

טעם נוסף: נחלקו הראשונים אם צריך לשתות כוס חמישית. ולכן מוזגים כוס חמישית מספק, ואין שותים אותה, ונקראת כוסו של אליהו, שכן כאשר יבוא תשבי ויתרץ קושיות ואבעיות יתברר גם ספק זה (הגרא"ב בקול אליהו).

טעם נוסף: כוסו של אליהו היא כעין הכנה והזמנה לאליהו שיבוא, כמו שמכינים כסא לאליהו בברית מילה (וידג משה סימן ל אות ב).

טעם נוסף: כוסו של אליהו נקראת על שם תנא ששמו ר' אליהו, הסובר שצריך לשתות כוס חמישית (ביתא אליהו בשם הגר"א).

טעם נוסף: ארבע הכוסות הן כנגד ארבע הקושיות. ובזמן המקדש לא היו שואלים על ההסיבה, לפי שכל השנה היו יושבים בהסיבה, ובמקומה היו שואלים "שבכל הלילות אנו אוכלים צלי, שלוק ומבושל; הלילה הזה כולו צלי". ואילו כשיבוא אליהו, בשנה הראשונה שיחוגו את הפסח ישאלו חמש קושיות, שכן בגלות אין אנו רגילים בהסיבה, וגם נאכל קרבן פסח שכולו צלי. ולכן נקראת כוס חמישית "כוסו של אליהו", שכן כאשר יבוא אליהו נשאל שאלה חמישית, ונשתה כנגד חמש השאלות חמש כוסות (הגדת שירת הגאולה להגר"א אריאל עמוד לו).

שפוך חמתך

נוהגים לפתוח את דלת הבית לפני שאומרים "שפוך חמתך... " (רמ"א סו"ס תפ בשם מהרי"ב).

הטעם: כדי לזכור שלילה זה הוא ליל שימורים ואין אנו מתיראים בו משום דבר, ובזכות אמונה זו יבוא המשיח וישפוך הקדוש ברוך הוא את חמתו על הגויים (שם).

טעם נוסף: פותחים את הדלת "בשפוך חמתך", רמז לאמונתנו בביאת הגואל, שאנו מצפים לו בכל יום שיבוא. וכדי להראות את תוקף אמונתנו זו, לא די באמירה בלבד, שכן כל דבר מתפרסם ומשתרש יותר על ידי העשייה בפועל. ובזכות אמונתנו יחיש ה' גאולתנו וישפוך חמתו על הגויים (מטה משה סימן תרנה).

טעם נוסף: בפתחת הדלת נרמז שהגאולה העתידה תהא בהתגלות, ונהיה ראויים לראות במפלת הרשעים, ולא כמו בפורענות מצרים שעליה נאמר (שמות יב, כב): "לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר" (שפת אמת).

טעם נוסף: פותחים את הדלת אחר מزیגת כוס רביעית כדי שלא להזנק מה"זוגות" של ארבע כוסות, כדברי הגמרא (פסחים קי, א) שאין חוששין לזוגות ברואה פני השוק (מהרי"ד מבעלזא; הגדת שלמה עמוד 180 הערה 12).

טעם נוסף: פתיחת הדלת בליל פסח לאחר אכילת האפיקומן ולפני אמירת ההלל, יש בה משום זכר לפסח שנאכל למנויו. שכן בזמן הבית היו נועלים את הדלת של כל חבורה, כדי שלא יבוא אחד מן השוק שלא נמנה על הפסח ויאכל ממנו; וכן כדי שלא יבואו להוציא את הבשר מחוץ לבית; ולאחר אכילת הפסח פתחו את הדלת כדי לעלות לגג לאמירת הלל (באר יוסף פרשת בא עמוד נז).

לבישת קיטל

בקהילות אשכנז נהוג ללבוש בגד לבן (קיטל) בליל הסדר (ט"ז סימן תעב ס"ק ג).

הטעם: לפי שהוא דרך חירות (ט"ז שם).

טעם נוסף: כדי שלא תזוח דעתו של אדם עליו מחמת השמחה, לכן יש ללבוש בגד לבן שהוא בגד של מותים ¹ (ט"ז שם).

טעם נוסף: סדר ליל פסח, על המצוות הנוהגות בו, נחשב כעבודת הקודש ביום הכיפורים, ולכן יש ללבוש בגד לבן כדוגמת הכהן הגדול ביום הכיפורים (הגדת דברי נגידים, וראה מקרא קודש ח"ב עמוד קנב) ².

טעם נוסף: על שם הכתוב (דברים כו, ה): "ויהי שם לגוי גדול", ודרשו חז"ל (הגדה של פסח): "מלמד שהיו ישראל מצויינים שם", כלומר שהיו לבושים בגדי לבן כמלאכי השרת ³. ולכן ישראל מצויינים עצמם בלילה זה בבגד לבן (הגהות מעשה רב בהגדת מלבי"ם).

טעם נוסף: לובשים בגד לבן בליל פסח, לפי שאין חשש חמץ על בגד זה, שהרי אין לובשים אותו כל השנה, רק ביום הכיפורים האסור באכילה (קהלת שלמה להר"ש שטנצל).

טעם נוסף: בפסח יצאו ישראל ממ"ט שערי טומאה, ופסקה זוהמות טומאתם, ולכן לובשים לבנים בליל פסח, כדוגמת האשה הלובשת לבנים לאחר שפסקה זוהמת נידתה (תורת אמת פסח תרומה, ליל שני דף כה, א).

- ויש להקשות על טעם זה, מדוע אין לובשים קיטל בכל החגים שיש בהם שמחה כדי שלא תזוח דעתו עליז?
- ורמז לדבר: מצות אכילת מצה בליל פסח נקראת בתורה בלשון עבודה (שמות יג, ה): "ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה."
- ראה קידושין עב, א: "תלמידי חכמים שבבבל דומים למלאכי השרת", ופירש רש"י שם: "לבושים לבנים ועטופים כמלאכי השרת". וכן הרמ"א בסימן תרי סעיף ד כתב בטעם לבישת בגד לבן ביום הכיפורים, לפי שהוא דוגמת מלאכי השרת.

שיר השירים

לאחר אמירת ההגדה נוהגים לקרוא שיר השירים (חיי אדם כלל קל סעיף יט ס"ק טז; כף החיים סימן תפ ס"ק יב בשם השל"ה).

הטעם: בשיר השירים מרומז ענין יציאת מצרים בפסוק (א, ט): "לסוסתי ברכבי פרעה דימיתיך רעיתי" (בשמים ראש; דרך מצוותיך). טעם נוסף: בשיר השירים נאמר (ב, יא): "כי הנה הסתיו עבר הגשם חלף הלך לו", ובפסח מפסיקים להזכיר גשמים (שם).

טעם נוסף: חג הפסח מסמל את ברית האירוסין שנכרתה בין הקדוש ברוך הוא לכנסת ישראל, וענין זה הוא עיקר משלו של שיר השירים (שם).

טעם נוסף: על פי מה שדרשו חז"ל (ר"ה יא, א) את הפסוקים בשיר השירים (ב, ב - ט): "מדלג על ההרים" - בזכות אבות, 'מקפץ על הגבהות' - בזכות אמהות, 'משגיח מן החלונות' - זו זכות אבות, 'מציצן מן החרכים' - זו זכות אמהות". וכדי לרמוז על גאולתנו ממצרים בזכות האבות והאמהות, קוראים בפסח שיר השירים (שם).

טעם נוסף מדוע נוהגין לאמרו בסיום הסדר, כיון שאמרו חז"ל (תנחומא ה, א) "כל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קדשים", וכדי לשורר שיר שהוא קודש קדשים יש לקדש מקודם את הפה, ובליל פסח שהפה סח בנפלאות ה', ביציא"מ ובשבח והלל לה', ואכלנו מצה של מצווה הנקראת 'מיכלא דמהימנותא' - אחר קידוש כזה של הפה יכולים אנו למלא פינו בשירה שהיא קודש קדשים. (שפתי צדיק)

(נלקט מאנצקלופדיית מנהגי החגים)

ליל הסדר בסיביר

ליל הסדר של ראש ישיבת טשעבין הג"ר ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל
גרשם ע"י אחד ממכדיו שליט"א

"היה זה בשנות השואה האימה כאשר שהינו במחנה בסיביר בחג הפסח, כמובן שבהתקרב חג הפסח החילונו בהכנות לערוך את החג כדת וכדין. כמה חודשים מקודם כבר ניסינו בכמה אופנים ותחבולות להכין משור עובר פסח, אך העלינו חרס בידינו. פעם התגנבנו בחשאי לתוך המטבח לקחת משם תפוחי אדמה עבור פסח, גם כשידענו כי הכנסנו את עצמנו עי"ז בסכנת נפשות. אמנם בדיוק אז היה המחסר ריק מכל, לדאבון ליבנו. איך אפשר לערוך את הפסח במחנה עבודה, תחת עינם הפקודים של השומרים הקומוניסטים? היה מקובל במחנה, שכל מי שאינו בקו הבריאות היה מקבל חופשה למשך זמן מה מעבודת הפרך. באותו זמן היה לי פתק מהרופא שאיני בקו הבריאות והיתה לי חופשה, אם כך הרי נוכל להתכונן כראוי לפסח. בשביל לעשות מצות? נוכל להתגנב למטבח בו היה קמח, ולעשות ממנו קמח כמה מצות לפסח. בשביל מזון להתקיים על כל הפסח. היה לנו מגפיים אשר נוכל למכורם ובמדיהם קנה תפוחי אדמה, ליון מהם בימי החג. הכל טוב יפה. לעבוד לא נצטרך, הרי אנו חולים. קמח יהיה לנו לאפות מצה לפסח ממה שנמשך מן המטבח, ועל כל ימי הפסח יהי לנו תפ"א מדמי המגפיים שנקבל בעבורם. אלא שבינתיים נגמור זמן החופשה שקיבלתי ועלינו לחזור לעבודה. כמובן שדבר זה הקשה מאוד על כל תוכנית ההכנות לחג. לא זו בלבד שהסתימה חופשת המחלה - גם נתחזק מאד לפתע הפיקוח על המטבח. המחשבה לגנוב משם קמח למצות נפלה בטרם יצאה לפועל. ואם לא די בזאת נעשה פתאום מחסור גדול בתפוחי אדמה. וחסרון במחנה העבודה שהיה במקום מדבר ורחוק מישוב, פיורוש רעב כבד יותר. מכרתי את הנעלי-בית שהיו לי וקיבלתי תמורתם סכום מועט של כסף. ניסיתי לשחד את שומר המטבח בכסף זה שיוציא עבורי משהו, אך הוא לקח את הכסף ולא הביא כלום, כך שמכל עבר התעורר מחשול ועשה קשה. היה נראה כאילו כל התכנית בטלה, נגזזה ועברה מן העולם, ולא נוכל מעתה לערוך את הפסח כאשר קיוונו, ואין לנו אלא לתלות בטחוננו במי שהיכולת בידו ולצפות לישועה. מיום ליום הפסח מתקרב והמצב מעיק מאוד על הלב, איך נוכל לערוך כאן את חג הפסח, ואיך נקיים את "ליל הסדר" לכל היותר, גם אם במעט ובקמחים, אבל לערוך את החג כמו יהודי. היה כבר ממש ערב פסח - אחו"י יום יום יומי לפני כן - פסח עומד בדלת ועדיין אינו לנו דו"ל. שם במחנה היה ביתן קטן בו ישבו סנדלר וחייט שתפקידם היה לתקן את הבגדים לכל מי שנקרע לו בגד או נעל. יום לפני כן נפל לי איזה כפתור מהבגד וכשחזרתי מהעבודה המפרכת, שבור ורצוצ, והיה קשה לי לגשת לחייט, ביקשתי מאחד שיוציא סנדלר להעביר את המלבוש חסר הכפתור לחייט. הוא אמנם עשה כבקשתי ולקחתי חייט אולם השאירי שם אצל החייט ולא הביאו לי בחזרה. אותו יום חזרתי מהעבודה וליבי עלי דו"ל על החג המתקרב ובא ואין בידי מאומה. בצר לי על הפסח הממושמש ובא ואין כל בידי, נישגתי ביתנים אל ביתן החייט - החייט והסנדלר היו שניהם יהודים - לקחת את הבגד, והחייט התנצל בפני שליגרל רוב המלאכה שהיתה לו מריבות הבגדים שהביאו לו לתקן, אך הספיק עדיין לתקן את בגדי. ביקש שאשב כמה דקות ובינתיים יתקן את המלבוש. יליתי, איך מוזי וליבי היו נתונים על חג הפסח המתקרב ובא, ומה נעשה. ומה כבר ערב פסח! - נאמנתי בקרבי בכאב. החייט שמע אנחתי ושאל: על "מי" אתה נאנח ככה? אמרתי לו: מה הפירוש ? - הלא כבר ערב פסח ומאומה אין, אין וראים כלום! היאך היית יכול להכין כאן פסח? - שאנני החייט בתמיהה. אמרתי לו: אילו היה לי מעט קמח, היית יכול לאפות מצות לפסח, אבל אין בידי מאומה. - אם כך, אוכל לעזור לך - נענה הסנדלר. הרי הסנדלר זקוק למלאכתו, לתקן נעליהם המקולקלות של עובדי המחנה בשלגי סיביר, לכמות גדולה של קמח בעבור הדבק הנעשה ממנו. היתה לו לפיכך גישה קלה יותר למטבח ולקמח, וממילא יוכל להביא מעט יותר קמח ממה שנצרך לו. כך עשה הסנדלר - הוא עשה זאת ללא תמורת כסף. נו, יש לנו כבר קמח, אבל איך נעשה מן הקמח מצות? היה שם תנור קטן שהיה בוער מומחם את הית מפני הקור, אמרתי לו: הרי יש לך כאן תנור, כאן נאפה את המצות, וברוב טובו נענה לבקשתי. לקחתי איזה קומקום שהיה שם והתנחלו על פני התנור וכל המצות, את התנור להכשירו לאפיית מצות מצוה. הוא הביא את הקמח ואני הייתי צריך ללכת ביום לעבודה והשאירתי אחד מהיהודים שהיה עובד בלילה שיאפה את המצות ביום. הוא היה ורזי ולש את הקמח בוריות וערך ואפה כדת וכדין הכל בוריות כדבעי עצתי"ט. באמצע האפייה הכנסה ה"נאטשאלניק" (מפקד ראשי של המחנה) לביתו ועיניו נפלו על התנור וראה כמה מצות שואפים שם, ושאל מה זאת? למרבה הנס - גם הוא היה יהודי, וענה לו שיש כאן איזה יהודי במחנה שרוצה לאפות מצות עבור חג הפסח. הנאטשאלניק לא הגיב כלום, כאנו רואה, והלך לו. כך כבר היו לנו מצות. עבור מרור הביא מישור בצל ("מרור" בפועל, היה שם מספיק...). גם הגענו קומקום, הרתחנו בו תה, וזה היה לנו לארבע כוסות... כך שכבר היה לנו אישורו "סדר". הלא מצעץ ה"סדר" נכנס יהודי אחד וסיפר לנו, שרשע אחד, קומיסאר מושבע, דורש כאן ברבים ע"ל... החפזת והעזות שיהודי כאן יהודי במחנה העושה לו "סדר" וכו' וכו'. כמובן שהפחד היה גדול. בין כך ובין כך, עוד טרם סיים זה היהודי את דבריו. הגיע שליח מהנאטשאלניק המצוה שאבא לפניו, כמובן שהפחד היה גדול מאוד. מכאן שמענו מדברי הקומוניסטים הצווח ברבים נגד ה"סדר", ומכאן קוראים לי לבוא לפנים הנאטשאלניק, אבל התחזקתי והלכתי. שופספסתי עלינו שאלתי: האמת נכון הדבר ששמעתי עליך לאמור, שאיך אוכל לחם בפסח? - ענית לו כן! ומהיך תחזיק חן ומעמד בעבודה הקשה והמפרכת הלזו, בכפור הנורא ותחת המעמס הקשה ללא לחם לאכול? - שאנני המפקד. - יודע אתה מה? - משיב הנאטשאלניק מעצמו - אתן לך עבודה קלה... ואכן קיים את דבריו ולמחרת נתנו לי להיות עוזר לרופא. למחרת, כשחזרנו מהעבודה - ושה היתה דרך מושלגת, ארוכה ורובה, עליה נסעה "שליטן" - עגלה מיוחדת לערבות סיביר המושלגת - והיא מלאה תפוחי אדמה. לפתע נהפכה השליטן על צידה ועמה כל ערימת תפוחי האדמה שעליה. כשחזרנו מהעבודה מצאנו את כל הירק הירקות הקיריים הלאה פזורים על הדרך. גם זה היה נס בסיביר, וכמובן שאספנו וקיבצנו את התפוחי"א, וכך היה לנו מזון על כל החג... מן ראש הישיבה זצוק"ל סיימ ואמר לנכדיו: "כך עשינו סדר ליל פסח בסיביר הרחוקה, תחת עול העבודה של הרוסים, וברוך שהוציאנו מצרה לרוחה, במקום ובשעה שהיה נראה כי מכל הצדדים סגור ומסוגר והכל אבוד חלילה. גם שם המציא לנו ישועה בדרכי פלאות, כן יעזרנו השי"ת להלאה מתוך הרחבת הדעת וכל טוב סלה. (דרשו)

לע"נ ר"ב ב"ר שמואל ז"ל ולע"נ הנ"ח צ"ר אברהם ב"ר חיים שאול זצ"ל
ולע"נ הר"ק רבי יעקב שישכר בער ברה"ק רבי חיים מרדכי זיע"א

ברטים לגן עדן

יהודי העיירה ליאחנזה (שנתפרסמה לימים כעיר מגוריו של רבי שניאור זלמן, בעל התיאור והשולחן ערוך) אמנם שמעו על עלילות דם שהתרחשו במקומות אחרים, אך לגביהם לא יצאו הדברים מגדר שמועות. זו היתה עיירה שקטה ושלווה. היחסים בין הגויים ליהודים היו של ידידות ושלוש. יהודים וגויים סחרו אלה עם אלה, ולא אחת היו השכנים הגויים סועדים על שולחנם של היהודים בימי שבת וחג. המפנה חל כשהגיע כומר חדש לעיירה, שונה ישראל מושבע. "היהודים שונאים אותנו, ביום לנו ורוצים בדמנו!" היה זועק ככניסיתו לפני המוני המאזינים הנבערים, "מאז מסרו את משיחנו לצליבה, הם מתנכלים לנו." בתחילה קיבלו התושבים הגויים את דברי ההסתה במשיכת כתף. לא היתה להם שום עילה להפר את יחסי ידידות עם היהודים, וטענת הכומר, שהיהודים רוצים בדמם של הנוצרים, לא נתקבלה על דעתם. אך חזקה על תעמולה שהיא פועלת את פעולתה, ואט אט החלו הדברים למצוא מקום בלב הגויים הפשוטים והתמימים. לקראת הפסח הגביר הכומר את נאומי ההסתה. הוא הוזכר את מאזיניו לשמור בשבע עיניים על ילדיהם, לבל יחטפום היהודים. ויום אחד הטיל הכומר פצצה: "ככפר הסמוך חטפו היהודים השבוע ילד משלנו, שה נוצרי תמים! הוא עומד להישחט בכל יום, כדי למהול את דמו בעיטת המצות שלהם..." (השמועה הנוראה פשטה בעיירה. גויים, שהיו מיוודים עם יהודים, החלו להביט בהם במשטמה. תנויות היהודים נסגרו. אימת פוגרום ריחפה על היהודים. בלילה התפרצו טרסים לבתי שני יהודים, שעל פי "עדויות" היו האשמים בחטיפת הילד, ועצרו אותם. רב הקהילה, ר' שמאי, וראשי הקהילה הוזמנו למשטרה. גם הכומר עמד שם, מביט בעיניים בוערות משנאה על היהודים. "האשמים בחטיפת הילד אמנם נעצרו", אמר מפקד המשטרה, "אלא הילד טרם הוחזר. עליכם להחזירו מיד. אם לאו לא נוכל לשלוט בהמוני! אנשי העיר ינקמו בכך נקמה נוראה."! היהודים הסתגרו בבתיהם ורעידים מפני הבאות שמחת החיים הושבתה. רב העיר הכריז על תענית של שלושה ימים. הוא קרא ליהודי העיר להתכנס בבית המדרש ולקרוא תהילים. לאחר מנחה אמר הקהל וידיו ואז קמו הרב ובית דינו, דמעות בעיניהם, והכריזו חרם על אלה שהעלימו את הילד הנוצרי וטפלו את העלייה הבויה. ביום ראשון יצא הכומר שמח לכניסיתו. סוף סוף עלה זממו בידו, והפוגרום הגדול עומד להיפתח. המשטרה אינה מצליחה למצוא את הילד! "שילבה את הרוחות", עלינו להכריח את היהודים לגלות היכן החביאו אותו! עוד מעט יגיע הפסח שלהם, והם ישחטוהו! יש להציל את הילד ולנקום בהם! לטבח בהם..."! עוד רגע והקהל היה יוצא לטבח ביהודים כמצוות הכומר, ולפתע קם איכר אחד וביקש לדבר. "כבוד הכומר! גמגם האיכר, "אתה זוכר את החבר שלי, ואצק? כשהיה חולה מאוד, הבטחת לו שאם יחביא ילד, תדא שיעלה לאחר מותו ישר לן עדן. החבר שלי קיים את ההבטחה שלו, ואמש מות. הוא ביקש להזכיר לך לדאוג שהוא באמת יעלה לגן עדן..." הכומר התבלבל לרגע, אך מיד התעשת וצעק: "מה השיכור הזה מבלבל את ראשו בדברי הבל? חוצפה שכזאת! לבוא שיכור לכניסיה! החוצה מיד."! האיכר המסכן, שלא הבין מדוע גער בו הכומר, עמד מחוץ לכניסיה, וחזר וסיפר את סיפורו לסקרנים. בתוך השמן הולך גם שוטר, ודברי האיכר עוררו חשד בלב. הוא ביקש ממנו פרטים על מקום מגוריו של ואצק, ויצא לשם עם עמיתו. שם נמצא הילד שלם ובריא. השוטרים מיהרו עמו אל הכניסיה, והגיעו בדיוק לקראת תום התפילה. כשראה את הילד והשוטרים, נבהל הכומר. הוא החל להצטלב ולגמגם שהיהודים אמנם חטפו את הילד, אך כשראו שמוזמנים אינה מצליחה, החליטו להחזירו; ומכיוון שפחדו להחזירו בגלוי, שיחדו את השוטרים שיחזירו את הילד... הקהל כבר היה מבוהל לגמרי. ואז קם מפקד המשטרה וקרא: "הכומר אינו דובר אמת. לא היהודים חטפו את הילד, אלא ואצק, במצוות הכומר. היהודים חפים מכל פשע, ומי שיעז לגעת בהם לרעה, ייענש בכל חומרת הדין."! בינתיים ישבו יהודי ליאחנזה בבית המדרש וקראו תהילים, בתחנונים לקב"ה, אך כשראו שהמרחפת על ראשם. ופתאום הגיעו לבית הכנסת מפקד המשטרה ושוטרים אחדים, ועמם שם היהודים העצורים. היהודים חשבו שעומדים לתלות עכשיו את השניים, והזעקות עלו למרומים. מפקד המשטרה הרגיע את הקהל וסיפר כיצד נתגלתה האמת וכיצד הופרה עלילת הדם. הוא הבטיח להם, שהמשטרה תגן עליהם מכל התנכלות. הכומר, שקולנו נתגלה ברבים, חלה ונפל למשכב. שבועיים שהתפלל במכאוביו על ערש דווי, עד שמת ביסורים נוראים. באותו פסח, היתה חגיגתם של יהודי ליאחנזה כפולה להם חגו גם את חירות ישראל שמעבוד מצרים, וגם את הצלתם מעלילת הדם. (דרשו)

הבני בליל הסדר

ליל התקשר חג הפסח, גור של מעלה. בראש השולחן, כולו עסוף לבן, יושב מלאך האלוקים, הרש"ק מרנא האמרי אמת' זי"ע. כשתילי יזמים מקיפים אותו בניו ותחניו הקדושים, ובניהם הקטנים עם הגדולים. לצדו יושב בן זקונו, כ"ק מרן אדמו"ר ה'פני מנחם' זי"ע, בעודו ילד קטן מאד. זאטוט. כל אחד מהבנים והנכדים, בתורו, שואל את ארבע הקושיות של ליל הסדר. ההיכל כולו מלא באור אלוקי, ביארה ורעד. במורא גדול, זה גילוי שכינה. ואז מגיע תורו של בן הזקונים, זה שכל גור נשאת אליו עיניים מלאות זרדת קודש. הוא מתחיל לשאול את הקושיות, את ההגייה קשה עליו, הן ילד קטן מאד הוא. ועדיין אין אותיות ותיבות סדורות בפיו. פורץ הילד בכך, בפנותו אל אביו הקדוש "אני גם רוצה לשאול ברור כמו שכולם, ושישמעו את הקול שלי עד השמים..." נענה האמרי אמת' זי"ע, שבידו היה מקמץ בתיבותיו, והיתה כל תיבה שיצאה מפה קדשו, יקרה יותר מהילה ומאומרגד: "אל תבטח. עוד תוכל להגיד יפה מאד, עוד ישמעו את קולך בשמים..."! החסידים שזכו להיות נוכחים באותה שעה נשבעו, הביטו איש אל אחיו ופיניהם אמרו התפעלות: "עוד יהיה בן זקונים זה, ויכח להנציח את עדת הקדוש וקולו יישמע בשמים..." סיפור זה מלמד מעט, על אותה חזית קודש לה זכה כ"ק מרן והתבטא אודותיו בביטוי חיבה והערכה בידררים. ידו של הבן הקדוש לא משה מתוך כפ של אוד הנשגב, כל עוד היה האמרי אמת' בין החיים. ובלל זאת, היתה תקופה אחת, בה ניאות האמרי אמת' לשלוח את בנו הצעיר למשך תקופת זמן קצרה, אל בני-ברק הרחוקה מרחק אלפי פרסאות מירושלים, עיר הקודש, בה השתכן לאחר שעזב את אירופה העשנה. (ר' יקותיאל יהודה גגול)

לכל הקוראים הנאמנים ולכל בית ישראל: א פריילעכען כשרן זי"ט